

О.К. Таран, ст. гр. ПМ-09-Г1

Науковий керівник: Н.Ю. Волянчук,
д.психол.н., професор Інституту
менеджменту та психології ДВНЗ
«УМО» НАПН України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті аналізуються основні шляхи формування самооцінки, виявлення та вивчення особливостей прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку.

Ця проблема є актуальною для у даному віці, так як старший дошкільний вік є важливим періодом для становлення самооцінки для подальшого її розвитку та впливу на особистість. Виявлено завищений рівень самооцінки у дітей старшого дошкільного віку, тому запропонований комплекс занять спрямований на формування адекватного рівня.

Ключові слова: самооцінка, Я-образ, особистість, дошкільний вік, гра, діяльність, психіка

Аннотация. В статье анализируются основные пути формирования самооценки, выявление и изучение особенностей проявления самооценки у детей старшего дошкольного возраста.

Эта проблема актуальна для в данном возрасте, так как старший дошкольный возраст является важным периодом для становления самооценки для дальнейшего ее развития и влияния на личность. Виявлено завищений рівень самооценки у дітей старшого дошкільного віку, тому запропонований комплекс занять спрямований на формування адекватного рівня.

Ключевые слова: самооценка, Я-образ, личность, дошкольный возраст, игра, деятельность, психика

Abstract. The article analyzes the ways of forming osnovniye self-esteem, and study characteristics viyavlenie manifestations of self-esteem in children under school age.

Since a problem relevant to this age, so I'm a senior doshkolnıy vazhnıy age is a period for the formation of self-esteem for its further development and the impact on osobistist. Viyavleno zavishennıy self-esteem in children preschool age, Therefore it can predlozhennsh complex activities aimed at forming an adequate level.

Key words: self-esteem, self-image, personality, age doshkolnıy, game, activity, psihika

Постановка проблеми. Однією з найбільш значних і актуальних тем у психології можна вважати проблему становлення самосвідомості і самооцінки особистості. В рамках дослідження самосвідомості самооцінки відводиться провідна роль - вона характеризується як стрижень цього процесу, показник індивідуального рівня його розвитку, як об'єднуючий

початок, включений в процес самоусвідомлення.

Самооцінка є одним з істотних умов, завдяки чому індивід стає особистістю. Вона формує в індивіда потреба відповідати не тільки рівнем, оточуючих, але й рівнем власних особистіших оцінок. Правильно сформована самооцінка виступає не просто як знання самого себе, не як сума окремих характеристик, але як певне ставлення до себе, передбачає усвідомлення особистості як деякого стійкого об'єкта.

Самооцінка є центральною ланкою довільної саморегуляції, визначає напрямок і рівень активності людини, її ставлення до світу, до людей, до самого себе. Являє собою складний по психологічній природі феномен. Вона включена в безліч зв'язків і відносин з усіма психічними утвореннями особистості і виступає в якості важливої детермінанти всіх форм і видів її діяльності та спілкування. Витоки вміння оцінювати себе закладаються в ранньому дитинстві, а розвиток і вдосконалення його відбувається протягом усього життя людини.

Самооцінка дозволяє зберегти стійкість особистості незалежно від мінливих ситуацій, забезпечуючи можливість залишатися самим собою. В даний час все більш очевидно вплив самооцінки дошкільника на його поведінку, міжособистісні контакти.

Дошкільний вік не випадково обрано для проведення нашого дослідження. Цей вік - початковий період усвідомлення дитиною себе, мотивів і потреб у світі людських відносин. Тому важливо в цей період закласти основи для формування диференційованої адекватної самооцінки. Все це дозволить дитині правильно оцінити себе, реально розглядати свої сили до завдань і вимогам соціального середовища, відповідно до цього самостійно ставити перед собою цілі і завдання.

Мета дослідження: полягає у виявленні психологічних особливостей формування самооцінки у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У психологічній літературі, як у

вітчизняній, так і зарубіжній самооцінці приділена велика увага. Проблема розвитку самооцінки, структури, функцій, обговорюються в роботах Л. І. Божович, І. С. Кона, М. І. Лісіна, А. І. Липкіної, Е. Еріксона, К. Роджерса та інших психологів. Закономірності формування самооцінки у дитячому віці були досліджені Белобрикіної О.А., Божович Л.І., Горбачової В.А., Захарової А.В., Липкіної АХ, Лісіної М.І., Мухіної В.С., Савонько Є.І., Уманець Л.І. та інші. Разом з тим, особливості проявів самооцінки в старшому дошкільному віці вивчені ще не достатньо. Самооцінка інтерпретується як особистісне утворення, що приймає безпосередню участь в регуляції поведінки і діяльності, як автономна характеристика особистості, її центральний компонент, що формується за активної участі самої особистості і відображає своєрідність її внутрішнього світу.

Вступаючи в дошкільний вік, дитина починає усвідомлювати факт свого існування. Розвиток справжньої самооцінки починається з реалістичних оцінок дітьми своїх умінь, результатів своєї діяльності і конкретних знань. Менш об'єктивно в цей період діти оцінюють якості своєї особистості. Дошкільнята схильні переоцінювати себе, на що їх направляють переважно позитивні оцінки оточуючих їх дорослих.

Старші дошкільники можуть вірно усвідомлювати свої переваги і недоліки, враховуючи при цьому ставлення до них з боку оточуючих.

До кінця дошкільного віку співвідношення емоційного і когнітивного компонентів кілька гармонізується. Створюються сприятливі умови для розвитку когнітивного компонента самооцінки, для інтелектуалізації ставлення дитини до себе, подолання прямого впливу на його самооцінку з боку дорослих. Численні дослідження показують, що одним із внутрішніх утворень, що виникають в результаті оцінки, є самооцінка дитини. Старший дошкільний вік є важливим періодом для становлення самооцінки для подальшого її розвитку та впливу на особистість.

Відповідно до вищевикладеного матеріалу, було обрано тему дослідження «Психологічні особливості прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку».

Дане емпіричне дослідження проводилося в дошкільному навчальному закладі № 12 «Сонечко» м. Сміла.

Загальний обсяг вибірки становить 33 дитини старшого дошкільного віку (від 6 до 7 років), з них - 13 хлопчиків і 20 дівчаток.

У процесі емпіричного дослідження здійснювалося виявлення структурних компонентів і рівнів самооцінки дітей старшого дошкільного віку, визначалися особливості прояву самооцінки у старших дошкільників, зв'язок самооцінки і провідної діяльності даного віку.

Психодіагностический інструментарій. Були використані методи відповідно до системних підходів, які спрямовані на виявлення психологічних особливостей особистості, структурних компонентів самооцінки, вивчення особливостей прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку.

Психологічні особливості прояву самооцінки визначалися за допомогою наступних методик: вивчення самооцінки дитини за допомогою методики «Сходинки», В.Г. Щур; методика «Намалюй себе», А.М. Прихожан, З. Васіляускайте; методика соціометрія для дошкільнят, тест «Два будиночки»; спостереження за особливостями прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку в провідній діяльності.

Методика дослідження самооцінки дитини «Сходинки», В.Г. Щур. Дана методика заснована на оцінюванні дітьми старшого дошкільного віку своїх особистісних якостей, таких як доброта; розумові якості; сила; сміливість; здоров'я; зовнішність; вольові якості. Обстежуваним пропонувалося на зображених сходах у сім ступенів відзначити фішками рівень розвитку у них цих якостей (показник самооцінки) і рівень домагань (такий рівень розвитку цих якостей, який би їх задовольнив).

Крім оцінки, даної дітьми самим собі, пропонувалося відзначити іншими

фішками своє місце з позиції оточуючих його людей: однолітків, батьків, вихователів. Методика дозволяє визначити висоту самооцінки дітей старшого дошкільного віку, її стійкість або суперечливість, рівень домагань особистості і ступінь неузгодженості рівнів самооцінки і домагань, а також адекватність уявлень дитини про себе. Дана методика є модифікацією техніки шкалювання, представленої в графічній формі.

Методика «Намалюй себе», А.М. Прихожан, З. Васіляускайте. Дана методика є проєктивної методикою вивчення особистості дітей старшого дошкільного віку. Методика заснована на пропозиції дітям намалювати три малюнки певними кольоровими олівцями. На першій сторінці - зазначається ім'я, вік дитини, стать; на другий - необхідно намалювати «поганого хлопчика» чи «погану дівчинку» чорним і коричневим олівцями; на третьому - «хорошого хлопчика» або «хорошу дівчинку» синім і червоним олівцями, на четвертій - себе, «Я», всіма кольорами, запропонованими за все дослідження. Дана методика заснована на вивченні самооцінки і загального емоційного ставлення до себе дітей старшого дошкільного віку.

Спостереження за особливостями прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку в провідній діяльності. Даний вид методики є спостереження

за дітьми у вільній ігровій діяльності. Спостереження за дітьми проводилось за

певними критеріями: ініціатор гри; прийняття пропозицій по грі від інших дітей; облік точок зору інших дітей; самостійний вибір ролей чи прийняття ролі

від інших; виконання головних чи другорядних ролей; виправлення чи критика

інших дітей; активність дитини в грі

Тобто, спостереження проводилося по тій поведінці дитини, яка спостерігалася в грі в момент проведення дослідження. Дана методика

дозволяє

виявити наявність певних особливостей прояву самооцінки у дітей старшого

дошкільного віку в грі.

Методика соціометрія для дошкільнят, тест «Два будиночка».

Дана методика дозволяє виявити дітей «соціометричних зірок», тобто найбільш популярних, а також дітей, яких не «помічають». Дітям пропонувалося розмістити в два будинки: червоний і чорний дітей з групи, в яку вони всі ходять. У червоний будинок поміщалися діти, найбільш привабливі для досліджуваних, а в чорний - найменш привабливі. Дана методика заснована виявленні дітей з крайніми виборами (як негативними, так і позитивними).

Отримані дані піддавалися кількісному і якісному аналізу, а також були оброблялися за допомогою комп'ютерної програми 8TATI8TICA 6.0. В результаті, якого було визначено особливості розподілу змінних, на підставі чого нами були обрані методи статистичного аналізу: коефіцієнт рангової кореляції гз Спірмена, непараметричний Т - критерій Вілкоксона, критерій хі-квадрат Пірсона.

Для визначення особливостей прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку був використаний метод спостереження. Спостереження проводилося за грою в обраній нами вибірці дітей.

Спостереження за дитячою грою в старшому дошкільному віці було обрано не випадково, так як «гра - сюжетне і рольовий втілення «перспективного »Я- образу дитини, тому можна сказати, що в грі виявляється його самооцінка». Особливості прояви самооцінки дітей старшого дошкільного віку вивчалися в процесі гри.

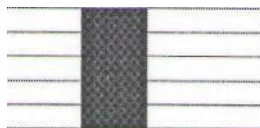
Особливості проявів самооцінки старшого дошкільника вивчалось на основі спостережень за вибором дітьми ігрових ролей, за дотриманням правил

ігровій ситуації, реакцією дітей на невиконання правил.
робота

Подальша

будувалася за критерієм χ^2 -квадрат Пірсона. Були зіставлені значення кожною зміною між рівнями самооцінки: заниженими, адекватним і високим рівнями. В результаті порівняння була статистична значимість. Виявилось, що рівень статистичної значущості по всій вибірці коливався в діапазоні p від 0,0045 до 1,000, що показує на наявність відмінностей за деякими критеріями.

Нами розглядалася залежність між змінними за заниженим, адекватному та високому рівнях самооцінки. Аналіз змінних відбувався за трьома підгрупами: занижений і адекватний рівень самооцінки; занижений і високий рівень самооцінки; адекватний і високий рівень самооцінки. Розглянемо залежності між змінними за допомогою графіка. Було побудовано графіки для змінних, що мають відмінності у вибірці випробовуваних. Побудуємо графік для змінної - «ініціатор гри» для адекватного і високого рівнів самооцінки

На графіках видно, що розбіжності між вибірками є, особливо це відноситься до ряду даних, де випробувані не проявляли ініціативу в ігровій ситуації. Рівень значимості з даної змінної становить $p = 0,0528$, що вказує на наявність тенденції до відмінностей.

Отже, на малюнку показано, що є тенденції до відмінності між адекватним і високим рівнями самооцінки у виникненні задуму гри. Ініціатива в організації гри проявляється однаково, а відмінності в більшій мірі присутні у неприйнятті або в прийнятті цієї ініціативи дітьми на себе.

У міру того як відбувається розвиток дитини, вона вчиться розуміти себе, своє Я, давати оцінку власним якостям, тобто відбувається формування оцінного компонента самосвідомості - самооцінки.

Найбільш оптимальний варіант розвитку самооцінки - розвиток адекватної самооцінки. Також в старшому дошкільному віці, можливо, допустити злегка завищену самооцінку в дитини. Чим більш адекватної є самооцінка, тим краще дошкільник може себе оцінювати, розраховувати на свої можливості.

Адекватна самооцінка дуже впливає на емоційне благополуччя, успішність в різних видах діяльності і поведінку старшого дошкільника. Тому дорослі повинні створювати оптимальні умови для її формування і одним з ключових факторів виступає спілкування з дорослими.

Висновки. Отже, зіставляючи результати дослідження, можна констатувати, що головні завдання роботи вдалося реалізувати.

Відповідно до проблематики роботи, було здійснено підбір методик для дослідження самооцінки у дітей старшого дошкільного віку і застосований в нашому дослідженні. Було організовано емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку.

Отримані факти підтвердили припущення про те, що існує певна залежність між особливостями прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку і рівнем розвитку самооцінки.

До основних відмінних рис прояву самооцінки за результатами емпіричного дослідження віднесено: прийняття ініціативи у грі, прийняття пропозицій від інших дітей ігрового характеру, самостійний вибір ролей, характер виконання ролей у грі (головні, другорядні), використання критики по відношенню до інших дітей, їх виправлення, частота конфліктності дітей і реакції на виправлення їх дій з боку оточуючих людей (негативно реагує, спокійно реагує).

Для розвитку адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку були запропоновані рекомендації для педагогів і батьків. Крім цього були підібрані вправи, ігри та етюди, що сприяють підвищенню рівня самооцінки, розвитку більш адекватної самооцінки.

Література

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1968. - 464 с.
2. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). - К.: Стилос, 2000. - 336 с.
3. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. - К.: Юсвіта, 1998. - 255 с.
4. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка/Под ред. А.Г. Рузской. - 2-е изд. - М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО "МОДЭК", 2001.
5. Світлична С.П. Особливості розвитку особистості та образу "Я" у дошкільників // Педагогіка та психологія. - Випуск 20. - 2002. - С. 127-134